

60 dec. 2015

på Ljungen

Pris 25 kr

Stora Hammars mölla

För länge sedan fanns det många möllor i dåvarande Rängs kommun. Det var stubbamöllor i de flesta fall, dvs. det fyrkantiga kvarnhuset kan vridas runt en tjock träpåle i mitten av kvarnen, stubben, så att vingarna kommer mot vind. Här finns oftast ett par kvarnstenar och

kvarnen kan oftast skötas av bara en man. Exempel på stubbamöllor idag är Håslövs och Skanörs möllor. Redan i danska landeboken på 1500-talet, Skåne var ju danskt på den tiden, omtalas att Stora Hammar hade en mölla som ägdes av kyrkan. Det var en stubbamölla. 1662 nämns den åter.

KULTURFÖRENINGEN
Calluna
DA OCH NU PÅ LJUNGEN

Stora Hammars mölla

Den ägdes av prominenta personer under 1600- och 1700-talet, bl.a. borgmästare i Malmö och Skanör. Under den tiden låg den i Stora Hammars by. Den flyttades 1783 till en plats ungefär 300 meter söderut från den plats där Stora Hammars mölla ligger idag. 1789 såldes den till nämndeman Jeppa Månsson, Stora Hammar, som hade egen bank på orten.

Tidigare hade den ägts av åbon Nils Axelsson som var ägare till inte mindre än sju gårdar och tre möllor! Kvarnägare och Möllare var inte samma person. Den ägdes ofta av rika personer och sedan arrenderades möllan ut till någon som skötte själva kvarnrörelsen. Några år fanns de samtidigt, men sedan revs stubbamöllan. En föregångare till stora Hammars mölla lär ha flyttats från »Möllevången« i Malmö, till sin nuvarande plats. Så gjordes det ofta förr. Kvarnarna monterades ner, märktes noga och återuppfördes på annan plats. 1868 byggdes föregångaren till dagens mölla eller det var den eventuellt flyttade, som återuppbyggdes av Pehr Jönsson, son till åbon Jöns Petersson. Denne ägde en stor gård som gav goda inkomster.

Siste möllaren hette Hugo Nilsson. 1941 slutade han som möllare. Kvarnen bar sig inte längre och började bli i dåligt skick. Men inte sämre än att den användes som utsiktspost under kriget, vilket hon tyckte var mycket spännande, berättade Carla Gustavsson, dotter till den siste möllaren. Man hade ju då fri utsikt mot Öresund. Träden som idag finns runt möllan fanns ju inte då. Carla Gustavsson med make var och hälsade på när möllan var nyuppförd och i somras var hennes barnbarn och barnbarnsbarn och hälsade på. Ägaren av möllegården intill, Knut Johansson, köpte möllan och skänkte den till kyrkan eller kommunen. Efterforskningar gjorda av Nils Nore Nilsson f.d. fullmäktigeledamot i Rängs kommun

visade inte detta helt klart. Det har varit många turer kring ägandet av möllan under årens lopp. Jordar har bytt ägare, delning av gårdar och sammanslagning av jordar vid enskiftet, och i gamla dokument står det ofta luddigt uttryckt.

Holländare

Stora Hammars mölla är en holländarkvarn. Den består av stengrund, böle (huskropp), hätta, vingar, och segelbana. Den är byggd i tre loft, våningar och har genomkörsel för böndernas vagnar i marknivå. Som tidigare nämndes var den redan på 1940-talet i dåligt skick och stora ansträngningar gjordes av Nils Nore Nilsson att få kommunen som tagit på sig ansvaret för den att göra nödvändiga reparationer så att den kunde bevaras åt eftervärlden, men intresset var skralt och den fick förfalla. 1956 fick dock möllan nya vingar.

Vellinge kommun övertog möllan från Rängs kommun 1973 vid kommunsammanslagningen. 1979 fanns vingarna kvar men under den här tiden förföll möllan alltmer. Golven rasade delvis, vingarna förföll igen och grunden rasade pga. att den reparerats med cement. Då blev det frostsprängningar i den gamla grunden murad med kalkbruk. Möllan blev till slut tillhåll för

utelligare och det sattes upp staket runt den får att hindra att någon kom till skada.

Föreningen bildas

I mars 1988 bildades Föreningen för Stora Hammars mölla. Man hade då i kommunen i flera år diskuterat möllans vara eller icke vara. Meningarna var minst sagt delade. Diskussionerna långa och irriterade. Några ville bevara den eftersom den tillsammans med Stora Hammars gamla kyrka var de två gamla kulturbyggnader som fanns kvar i det växande samhället, medan andra bokstavligen menade att den kunde förfalla några år till så att man kunde riva den.

Studiecirklar

Det bildades studiecirklar för att intresserade skulle lära sig om hur livet i en mölla kunde gestalta sig, konsten att mala osv, bara terminologin är ett språk för sig. Den senare kursen leddes av Ivan Håkansson, gammal möllare som bl.a. medverkat vid uppbyggnaden av både Kronotorps och Kyrkoköpinge möllor. Han ägde stor kunskap och var till stor hjälp vid senare kostnadsberäkningar och hade besiktigt möllan ett flertal gånger och då skrivit ner vad som behövde åtgärdas. Men intresse och pengar saknades.

Föreningen grundades av bl.a. Karin Persson med make. Det första man måste göra var att försöka rädda grunden som nu hade rasat rejält. Stenfoten bestod av en innermur och en yttermur och mellanrummet var fyllt med s.k. skrotsten. Det var yttermuren som hade rasat. Bölet vilar på innermuren. Man satte nu upp stålband runt stenfoten för att förhindra ytterligare ras och byggde en stålram som bölet vilade på. Detta gjorde att stenfoten inte kunde renoveras.

Barn hade möllan som lekplats och det staket som fanns måste repareras och vingarna tas ner. Till det behövdes en stor kranbil. Pengar behövdes. Mellan en och två miljoner kronor beräknades en total reparation att kosta.

Sponsorer

Nu började ett intensivt arbete för att skaffa medlemmar till föreningen och försök att skaffa sponsorer. Föreningen sålde gåvobrev till företag och privatpersoner. Sålde bröd på höstmarknaden i Vellinge och

på julmarknaden i Höllviken. Det knackades dörr för att berätta om möllan och föreningens existens, allt för att få medlemmar och för att visa kommunen att det fanns ett stort intresse för att möllan skulle bevaras. Cirka 700 medlemmar hade visat sitt intresse 1990.

Men fortfarande var möllan i kommunens ägo och där höll man hårt i pengarna. Många och långa debatter hölls och politikerna var klart uppdelade för och emot. Det skrevs många artiklar i tidningarna om vikten att bevara möllan som en viktig del av gammal kultur. Med de 200 000 kronor som föreningen dragit ihop kom det inte till stånd någon reparation. Men plötsligt nappade Länsarbetsnämnden och lovade avsätta 1,5 miljoner kronor till projektet och låta arbetslösa byggnadsarbetare utföra renoveringen, och lika plötsligt vände den politiska meningen och det ansågs att det var viktigt att möllan blev det riktmärke som den en gång varit och då beslöt kommunfullmäktige att skjuta till lika mycket. Kommu-

nens fastighetschef Jan Hultman fick ansvaret för renoveringen och styrelseledamot i Mölleföreningen Stefan Tarring blev projektledare. Stora Hammars Mölleförening blev ägare till möllan för en symbolisk summa pengar. Renoveringen kunde påbörjas.

1995 fick föreningen Callunas Kulturpenning »För dess föredömliga renovering av Stora Hammars mölla och som en uppmuntran till fortsatt arbete med möllans inre«.

Dokumentation

Man mätte upp möllan bit för bit, några ritningar fanns ju inte men hade fotodokumenterats i all vinklar och vrår i eländigt skick men man visste hur och var allt funnits genom detta. När renoveringen var klar skulle ju möllan se ut som originalet en gång gjorde. Många möten hölls med de två mölleexperterna, Lennart Nilsson, Gan-tofta, och smedmästare Hjalmar Nordström, Trelleborg, utan vilkas kunskaper man hade stått sig slätt, de två förutnämnda och eldsjälens

Carl Olof Erlandsson, ordförande i Mölleföreningen. På hösten 1993 påbörjades arbetet med att lyfta ner hättan och bölet med hjälp av stora kranar. Många höll andan. Skulle de hålla för lyftet? Det var ju förutsättningen att man hade dem att mäta och så mycket av det gamla virket som gick att bevara skulle bevaras. Allt gick bra med hjälp av skickliga kranförare. Flera ton stora stenbumlingar lastades av vid möllan, hopsamlade från olika åkrar i området och skänkta av bönderna, en del av de gamla stenarna kunde också återanvändas.

Hela tiden filmades och fotograferades arbetets gång. Stenfoten revs och marknivån sänktes så att kullerstengolvet kunde läggas i den marknivå det en gång var. I mars 1994 var grunden klar. Det hade varit fascinerande att se hur skickligt murarna vände och vred de stora stenarna för att de skulle passa så bra som möjligt. Tänk när man gjorde detta utan hjälp av maskiner. Lyft med hjälp av block och talja och mannakraft! Grunden stod inplastad hela vintern med varmluftsfläktar för att torka. Man hade också reparerat bölet och hättan, medan de var nedlyfta, med alla gamla delar som mått. Tala om hantverksskicklighet och ett brinnande intresse från hantverkarna: »Att reparera en mölla är ju något man inte drömt om och är med om bara en gång i livet« som en av dem sa.

Nytilverkning

Fönstren var nytilverkade och man hade köpt hundraårigt virke från en gammal lada från Österlen, breda plankor av kärnvirke som skulle användas till nya golv inne i möllan. De nya vingarna var tillverkade av en firma utanför Helsingborg. Innan dess hade långa raka träd på rot setts ut, sågats och fått torka. Dessa skulle vara till balkarna till vingarna. Man fick till och med bygga ett speciellt sågverk, i norra

Skåne, på en äng och anlita en gammal kunnig sågmästare för sågningen av dessa stora stockar 14 meter långa. Med kunnig hjälp av Lennart Nilsson blev häckverk rätt skevade och vingarna färdigbyggda.

Dags igen för att hyra stora kranbilar och vi var många i styrelsen som höll andan när bölet lyftes och sattes på plats med stor precision. Så skulle också hättan lyftas och ny centimeternoggrannhet var nödvändig. Jubel och applåder! Dags för arbetet med att spika på papp på bölet och hättan. När de 2600 kilo tunga vingarna vinschades upp och passades på plats i juli månad 1995 spelades fiolmusik enligt gammal hävd, så att det skulle gå bra att mala i möllan. En söt flicka, klädd i häradsdräkt, Sara Joelsson, lyckades spela hela tiden och ska ge möllan framtida lycka.

Kvarnstenar

Så tog det fart med inredningen i

möllan. De fyra stora kvarnstenarna skulle huggas. En stor konst. Rännorna ska huggas på rätt djup och med speciell lutning så att mjölet rinner bra. Alla i styrelsen fick prova på under övervakning av våra Mölle-expertter. Att lära sig att bli mjölnare och att kunna sköta allt i en kvarn är ett livsverk.

Kvarnstenarna blev färdiga och hissades upp i möllan med block och taljor och stor armstyrka. Kronhjulet och stjärnhjulet fick nya kuggar och passades in. Det är de stora kugghjulen överst i kvarnen som överför kraften från vingarna till kvarnstenarna.

Folkfest

Vår mölla var klar!! Den invigdes av Göran Holm den 5 september 1995. Stor folkfest på Mölleängen med folkdans och spelemän.

Stora Hammars mölla ägs av Stora Hammars Mölleförening.

Den behöver tillsyn och skötsel. Vingar ska drejas, segelbanan ska tjäras, fönster målas och ibland även tillsyn så att ungdomar inte gör åverkan i oförstånd. Sedan 1988 har det hållits midsommarfest. De senaste åren på Mölleängen eller Møllevången som den egentligen ska kallas. Ett väldigt uppskattat arrangemang med mellan 500 och 1000 glada människor i alla åldrar som dricker kaffe, dansar kring majstången köper lotter och firar midsommar. Inkomsterna av lotteriet är förutom våra medlemsavgifter de enda inkomster vår ideella förening har. Så har ni blivit lite nyfikna på vår kvarn så stöd oss genom att bli medlem. Kom och få veta mer på våra visningar på alla möllors dag första söndagen i juli varje år. Kontakta gärna Bertil Björck 0705-77 23 19 för guidning.

Till sist än en gång Stöd oss och bli medlem! Utan Mölleförening – ingen Mölla!

*Skrivet av Anita Öljemark.
Medlem i styrelsen sedan 1989.*

Om ålagräs i vall å vägg.

Man behöver inte vara länge i Skanör-Falsterbo för att träffa på de präktiga resterna efter gångna tiders *tångvallar*. Går män längs Kärleksstigen eller bara kör utmed Strandbadsvägen färdas man långa sträckor längs de gamla *tångvallarna*. Man förstår, hur utmärkande för syskonstäderna tångvallarna var förr. Och man anar det forna kulturlandskapet på Näset, även om tångvallarna nu fallit samman, blivit övervuxna med gräs och brutits av stigar, vägar och grindar. Vallarna är byggda av *ålagräs*.

I en notis i *På Ljugen* för några år sedan (nr 31, 2007) berättade Bengt Grankvist om hur tången så sent som i mitten av 1900-talet presades till balar för att bli isolering i byggnader. Denna artikel kommer att handla om ålagraset som växt och som material i vall och vägg.

Kärt barn har många namn ...

Ålagraset, som man sa i äldre tid, är en tångart som växer på havsbottnen längs Skandinavien's stränder. I våra dagar säger man *bandtång* eller, om man är botaniker av facket och vill damma av sitt latin: *Zostera marina*. Ibland ses också varianten *grästång*. Under sillatiden på Näset sa man troligen slänga med ett nästan stumt g. Det namnet är besläktat med ordet slingra. Som vi alla vet har ålagraset långa, slingrande och bandlika blad. Och tänker man också på att ålagraset växer i täta gröna fält och kan bli upp mot metern högt, står det klart att alla dessa namn har sitt ursprung i hur tången ser ut för dem som färdas över beständen i båt. Och, om de hade tur, fick se feta ålar lura i grönskan.

... och kan vara till nytta på många sätt.

Men ålagraset har inte bara många namn utan kan också på flera sätt komma till nytta på torra land. Liksom när det gällde vanlig tång och brunalger kunde folk på Näset

i äldre tid bärga ålagräs som var strandnära eller uppsköljt på stranden och sprida det på sina åkrar för att göda den magra marken. Eller så kunde de lägga den bärgade tången till kreatursfoder på Nässets strandängar.

Till ytterligare nytta kom ålagraset förr om man torkade det. Tången blir torkad, som vi alla sett grävitt, ja, nästan lite silverskimrande. Torkat ålagräs blir lätt, mjukt och varken multnar eller ruttar. Och inte heller lär ens snustorrt ålagräs flamma upp om det antänds, nej, de ljusa banden bara förkolnar stillsamt. Dessa ålagrässets egenskaper gjorde det lämpligt att använda när ömtåliga ting skulle packas ner, madrasser, dynor och möbler stoppas, tak täckas, väggar fyllas och, på Näset; tångvallarna resas och underhållas.

Ålagräs i tångvall.

I gammal tid på Näset kallades tångvallarna för *tångadi'en*, ett ord som länge dröjde sig kvar efter den danska tiden, då *di'e* betyder vall på danska.

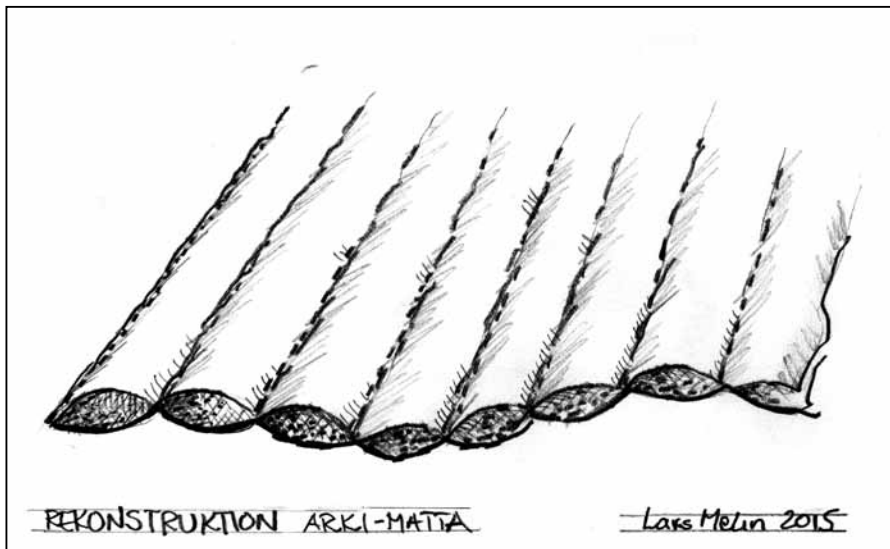
Så sent som för lite drygt ett-hundra år sedan löpte omkring tre mil tångvallar runt syskonstäderna

Skanör med Falsterbo. Och många av traktens gårdar hade också då tångvallar runt sina täppor med rotfrukter. Vallarna tjänade i första hand syftet att hålla orternas frigående djur – nötboskap, svin och gäss – *ute* från bebyggelse och trädgårdar. Nötkreaturen, till exempel, skulle ju av Skanörs och Falsterbos boskapsherdar, hörarna, vallas på ljungmaken och andra ouppodlade områden *utanför* tångvallarna.

De näsetbor som hade marker mot en tångvall ansvarade också för vallen. Och även om tidigare släktled rest tångvallen, blev den årligen besiktigad och, om vallen befanns trasig eller hade satt sig, ja, då var det bara för markägaren att med sitt folk sätta tångvallen i skick på nytt.

Det var så klart Nässets brist på sten och skog och det torkade ålagrässets egenskaper som lett till att tången blivit vallarnas främsta beståndsdel. Det tog flera år att bygga en tångvall från grunden. Första året lades ett lager ålagräs ut som toppades med grästorvor för att skapa stabilitet och vindskydd. Till nästa år hade vallen torkat samman och satt sig. Då var det tid lägga nya lager av ålagräs och

grästorv. Och så fick man hålla på i sju, åtta år och fler tills »en vuxen karl med nöd å näppe kunde se över vallen.« Tångvallen var då omkring två och en halv aln hög, eller som vi skulle säga, lite drygt en och en halv meter.

Ålagräs i vägg.

Bakgrund. Under 1920-talet började ett trävarubolag med säte i Hässelby utanför Stockholm att från USA importera en särskild sorts patenterad isoleringsmatta som man med sina övriga produkter sålde till byggnadsindustrin. Mattans isolering var just torkat ålagräs. I Amerika var isoleringsmattans varumärke *Caddys Quilt* men i Sverige kallades den *Kviltmatta* för det enklare uttalets skull. I reklamen för kviltmattan framhöll man att:

Mattan isolerar fullständigt för kyla och fuktighet. Den har dessutom visat sig vara ett utmärkt medel mot väggohyra.

Till det torkade ålagräsens andra utmärkta egenskaper kunde alltså läggas, att vägglössen inte trivdes i materialet. Men, kan vi gissa i vår tid, i marknadsföringen låg kanske en underförstådd jämförelse med hur väl ohyran trivdes i äldre väggar isolerade med sågspån, hyvelspån, torkad mossa och liknande.

När det amerikanska patentet

löpte ut i slutet av tjugotalet, började det svenska trävarubolaget att själva tillverka isoleringsmattan. På trettioalet hade volymerna av mattan ökats så att verksamheten flyttades till en mycket stor före detta tegelfabrik i Sägsten. Som mest var ett fyrtiotal arbetare ssyselsatta i tillverkningen. Först när modernare isoleringsmaterial på allvar efter beredskapstiden tog upp konkurrensen med ålagräsmattan minskade efterfrågan, efter hand allt mer. Tillverkningen upphörde 1956.

En viktig fråga för trävarubolaget vid den svenska produktionsstarten var vilket varumärke kviltmattan skulle marknadsföras under. Hur

skulle man kunna ge status åt sin produkt för att attrahera arkitekter och konstruktörer? Lösningen blev renommésnyltning på yrkesbeteckningen arkitekt. Man kan kanske säga, att företaget la beslag på en halv *arkitekt*. Bolaget fick heta AB Arki och isoleringen *Arkimattan*.

Tillverkning. I den notis i *På Ljungen* som nämnts, och som bygger på en anteckning av Bengt Grankvist, förstår man att det handlar om bandtång som samlades på Skanörs och Falsterbos stränder. Och, i en tidningsnotis från 1940, framgår det, att ålagräs också samlades in i Höllviken för att blir arkimattor. Notisen handlar nämligen om att en ingenjör Boltensstern yttrat sig i anledning av att riksdagen fattat beslut om att bygga Falsterbokanalen och ärendet med skyndsamt börjat handläggas. Boltensstern arrenderar ut strandmark till arkifabriken just för tångtäckt och han »anmäler betänkligheter« i sitt yttrande, främst mot att invallningen av det norra kanalinnloppet skall hindra ålagraset att driva iland på hans mark. Därmed, menar ingenjören, »berövas ortsbefolkningen en värdefull arbetsinkomst« och, förstår man, han själv sin inkomst av arrendet.

Det var inte bara runt Näsets

stränder som ålagraset samlades in för att bli till arkimattor. Nej, fabriken köpte bandtången var de kunde runt Skånes stränder och längs Västkusten. Som exempel kan nämnas, att ålagräs i stor omfattning insamlades på Fjällbacka i norra Bohuslän. Men arkifabriken gick även utomlands för att få ålagräs till sin allt mer omfattande produktion av isoleringsmattor. Man handlade upp torkat ålagräs i Danmark och – före andra världskriget – även i Baltikum.

På Näset var det lantbrukaren Knut Nilsson som var den lokale leverantören. Det var först och främst längs Skanörs stränder och längs kusten söderut mot Falsterbo som Nilsson och hans medhjälpare bärgade bandtång. Men Nilsson organiserade tidvis även insamlande av ålagräs på Lommabuktens stränder och i Höllviken. Knut Nilsson både organiserade arbetet och deltog i hög grad själv. Så här gick det hela till.

Ett. Under höstarna, gärna efter en västlig storm eller annat kraftigt blåsande från Sundet under de kulna månaderna oktober till december, tog Knut Nilsson med hjälp av ett par arbetskarlar vägen längs stränderna med grepar i nävarna. Bandtången som slitits loss i blåsandet hade spolats upp i strandkanten. Den hade ofta tvinnats samman med blåstång till skimrande gröna, kortare eller längre sjok. Med hjälp av sina grepar skyfflade mannarna upp det sjöblöta ålagraset en bit på stranden så att det inte skulle kunna fara ut i havet på nytt vid nästa storm.

Två. Nästa arbetsmoment var det jobbigaste. Man rensade behjälpligt ålagraset från träbitar, allsköns bråte och skräp och, framförallt, från blåstång som man på Näset förr kallade kluddertång. Blåstång fick nämligen inte förekomma i Arki-mattorna. Efter rensningen lämnades bandtången att torka bäst

den kunde över vintern.

Tre. På våren tog Knut Nilsson och åkare Johan Persson med häst och vagn en tur längs stränderna norr och söder om Skanörs hamn. Med grepar lastade man vagnen överfull av halvtorkad bandtång. Tången hade nu mest blivit brun i olika nyanser. Lasten spred man sedan på Mölleängen och på de dåmera ännu obebyggda ängarna vid kvarnen. Där fick ålagraset ligga och torka. Kanske gick Knut Nilsson eller ett par pågar runt bland den bärgade tången ibland och vände den för jämn och snabbare torkning.

Fyra. När ålagraset väl var torkat och blivit grått skulle det pressas till balar. Enligt Bengt Grankvist var det under lång tid tal om en helt manuell press. Till det arbetet anlätade Knut Nilsson halvvuxna skanörspågar med styrka i armarna. Det krävdes nämligen mankraft, för balpressen var av en mycket enkel konstruktion. Den bestod en kraftig trälåda, halvannan meter i kubik, som först matades med ståltråd och sedan fylldes med ålagräs. Lådan toppades med pressens stabila trälöck och en spännanordning. Och sedan fick två starka pågar, en på var sida om pressen, med kraftfulla pumpslag i handspakar pressa samman tången till balar ombundna av ståltråden. Det kan antas, att balpressen inte var byggd bara för att pressa torkat ålagräs. Nej, snarare kan pressen ha varit en äldre manuell halmpress.

Senare, i slutet av fyrtioalet och fram till det att verksamheten upphörde, hade Knut Nilssons medhjälpare tillgång till en balpress som drevs av en råoljemotor. Även den pressen var byggd av grovt virke men hade matarbord och en stor tratt som pågarna fyllde på ålagraset genom.

Fem. Balarna transporterade sedan åkare Persson med sin häst och vagn till Skanörs station, till

lastbryggan vid stickspåret öster om stationshus och godsmagasinet, för lastning på öppna godsvagnar och vidare befordran till fabriken i Sågsten.

Sex. På Arkifabriken syddes det torra ålagraset fast i långa stygn med snören mellan två lager av papp. Maskinen som tillverkade arkimattorna sydde med 21 grova nålar i bredd. Det tyder på, att mattorna hade tjuugu längsgående kanaler. Om kanalerna var och en var fem centimeter breda blir arkimattans praktiska bredd knappa två meter. Men andra mått är naturligtvis möjliga.

Arkimattorna tillverkades också i en vattenavvisande variant. Då syddes tången fast mellan två »Oceanpapper«, ett tunt lager av asfalt mellan två lager av papp. Man kan ana fabriken suggestiva marknadsföring även här; namnet skulle nog ge illusionen av att produkten stod emot ett hav av väta.

Till sist. Sett i historiens backspegel är det lätt att se Arkimattorna som en primitiv parantes i byggnadsmaterialens historia och lantbrukare Knut Nilssons verksamhet som en mycket slitsam bisyssla till lantbruket. Men materialet hade goda egenskaper och arbetet med ålatången från strandkant till lastbrygga gav arbete åt mannar när jordbruket hade lågsåsong och åt pågar som traktade efter några egna slantar.

Så även om tiden lämnat Knut Nilssons verksamhet långt efter sig skall vi inte tro att den var betydelslös på Näset förr. Och inte liten heller, för den delen. Det finns uppgift om att lantbrukare Nilsson ett år levererade etthundrafemton (115) ton torkat ålagräs i balar till Arkifabriken. Det blir många arbetstimmar det, många vagnslaster och rätt många järnvägsvagnar.

Lars Melin

Skånsk grästäng ger god hjälp åt landets byggen

Grästängtäkter av någon nämnvärd betydelse finns numera längs västkusten på en relativt snålt tillmätt sträcka, den har sin nordligaste punkt i Helsingborgstrakten, fortsätter sedan söderut och tar sin ände i Skanör och Falsterbo. Vilket är att beklaga, eftersom grästängen lämpar sig utmärkt för industriellt syfte och även utnyttjas för det ändamålet.

Landets mest framstående "fångstman" när det gäller grästäng heter **Knut Nilsson** i Skanör och tillsammans med sina medhjälpare tar han varje år betydande mängder av den varan upp ur havet — och till sist blir det isoleringsmaterial för byggnadsbranschen av det.

Om någon näring är beroende av väder och vind, så är det denna. Vindriktningen bör helst vara sådan, att tängen sköljs upp på stränderna, och hårda vintrar med isbildning är en styggelse. Att ta vara på tängen tillhör långt ifrån de lättare arbetena, eftersom den verkligen stora säsongen inträffar i de kulna månaderna oktober, november, december, säger hr **Knut Nilsson** när KvP intervjuar honom i Skanör.

Gången av verksamheten är den, att tängen tas tillvara vid strandkanterna och föres längre upp på land, där den rensas från blåstäng — här i Skåne kallad kluddertäng — och annat otyg. Den får ligga kvar över vintern, sprides sedan ut till torkning, varefter den torkade varan pressas samman i balar och sändes till Stockholm.

Där omvandlas den till isolationsmattor, bra att ha i byggen, där man värdesätter god värme- och ljudisolering — med eftertryck på värme — men även som isoleringsmaterial i kring rörledningar duger den förädlade grästängen utmärkt.

Tillgången har minskat under senare år

Lommabukten är ett mycket givande område, fortsätter hr Nilsson, och även i hans hemtrakter kan

täkterna emellanåt bli givande, bland annat i "Höll" — Skanörbornas förkortning för Höllviksnäs. Men i stort sett har kvantiteterna under de senaste åren tenderat att minska, och det skall en hel del värtång till för att få fram torkade partier av någon betydelse. **Knut Nilsson** och hans folk kunde i varje fall i fjor leverera 115 ton i balar till Stockholm, där fabriken **Arki** sköter om den vidare bearbetningen.

Grästängen är nästan outslitlig

Vännerna på andra sidan Sundet har liknande företag i gång, och de kastar begärliga blickar på de fångster, som tas här hemma. I fjor lyckades danskarna också komma över några partier på skånekusten, fastän det var ju precis inte meningen.

För holländarna utgör grästängen en stor konsumtionsartikel, enligt uppgift användes den för stoppning av möbler — mycket lämplig för det ändamålet, eftersom denna havets växt är synnerligen slitstark, den håller sig tusentalet år.

Till sist erinrar vår vän i Skanör om att tyskarna under förra kriget exporterade väldiga mängder grästäng från den svenska sydkusten. Den kom till god nytta för stoppning av madrasser. Blåstängen slutligen med dess starka innehåll av jod nyttjas som gödningsmedel. På sina håll har som berättats i KvP för en tid sedan, den kemiska forskningen utvunnit värdefulla ämnen av olika slag just ur blåstängen, här betraktad som rena ogräset av alla dem, som jagar den andra sorten.

Bronx.

"Kluddertängen" är grästängens fiende — nr 1 — annars bra som gödningsmedel

Litterära miljöer på Ljungen.

Det finns inte många skönlitterära böcker med motiv från Skanör-Falsterbo och Ljungen, men det har trots allt kommit ett antal genom åren.

Nässets miljö har tidigare inte inspirera till så många deckarmord, vilket man kanske skall vara tack-sam för, men i år har det kommit ut två deckare. I böckerna hittas lik i badhytter och sandbunkrar. Ikoniska platser på Näset. De båda deckarna är tänkta att fortsätta i minst tre böcker vardera.

Här följer ett urval deckare, romaner, memoarer mm. som har motiv från Vellinge kommun, främst från Ljungen. Det är böcker vars handling, helt eller delvis, utspelas härnere. I många böcker är orterna anonyma eller klädda i påhittade ortnamn, men det är lätt att känna igen miljöerna.

Vissa böcker kan vara svåra att få tag i, även biblioteken saknar dem ofta, men det är ju alltid kul att leta. Kolla t.ex. *Bokbörsen.se* på Nätet.

Ibland spelar miljön en egen och avgörande roll i handlingen, ibland synes de helt tillfälligt valda. Någon gång är miljön politiskt betingad som i Bolinders *Då fick jag se en blekgul häst* där Falsterbo får vara synonymt med degenererad rikemansmiljö. Så är den också utgiven på det »revolutionära« 1970-talet!

I Mellvigs *Farligt för familjen* är Falsterbo mycket detaljerat återgi-vet. Det finns till och med en karta i början av boken, så man kan följa med i svängarna. Mellvig tar i själva verket livet av sina egna släktingar som var bosatta på Näset!

En udda författare i samlingen är Per Edvin Sköld, sedermera jordbruks-, försvars- och finansminister. Som forskare och författare är han främst känd för standardverket i arkeologi *Söderslättts förhistoria*.

I *Den siste av Jeppestälkten* berättar han om främlingens utanförskap, smuggling och bypolitiska intriger.

I *Polismördarna* av Sjöwall-Wahlöö utspelar sig ett polismord i Ljunghuset. I övrigt är handlingen förlagd till andra orter, främst Malmö, men både Vellinge och Anderslöv finns med.

Deckare

Per Edvin Sköld, *Den siste av Jeppestälkten* 1923. Ljunghuset och Kämpinge.

Folke Mellvig, *Ett, tu tre* 1953 (även utgiven som Zebra-pocket 1958 under titeln: *I all tysthet*). Falsterbo.

Folke Mellvig, *Farligt för familjen* 1958. Falsterbo.

Sten Wilding (pseudonym för Bennie Liljenfors), *Soldaten i fält Detektivroman* 1974. Lv4 i Falsterbo

Sjöwall-Wahlöö, *Polismördaren* 1974. Ljunghuset, Vellinge, Anderslöv och Malmö.

Jean Bolinger, *Då fick jag se en blekgul häst* 1976. Falsterbo.

Olséni & Hansen, *Badhytten* 2015. Skanör och Falsterbo.

Cecilia Lindblad, *Och sedan aldrig mer*, 2015. Skanör, Höllviken och Vellinge.

Ungdomsböcker

Robert Fisker, *Mikael Korp i Skanör* 1977. 1300-talets Skanör.

Anita Eklund Lykull, *Hökautostradan* 1991. Ljunghuset.

Anita Eklund Lykull, *Julia mitt i världen* 1996. Skanör.

Nora Flygt & Torbjörn Flygt, *Spår i sanden* 2014. Falsterbo och Skanör.

Romaner

Nils Wilhelm Lundh, *Ljunghuset* 1905.

Nils Wilhelm Lundh, *Stranden* 1907.

Nils Wilhelm Lundh, *Ljunghuset*, skådespel i 3 akter 1918.

Vilhelm Hagqvist, *Det gröna torget* 1928.

Ella Olsson, *Kärlek till fädernetorvan*, 1945.

Bertil Widerberg, *Erotikon* 1957.

Margit Krahn, *När Sundet gav silver och guld* 1953.

Nils Aldén, *Där strandrägen vajar* 1965.

Margit Krahn, *När solen lyste över näset* 1965.

Margit Krahn, *Krogen Tre Sillar* 1967.

Margit Krahn, *Skadans rev* 1971.

Margit Krahn, *I skuggan av det gamla tornet* 1977.

Memoarer och minnen

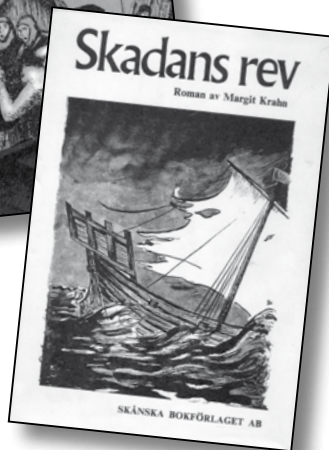
Nils Wallin, *En skohandlares minne* 1947. Vellinge, Malmö.

Arthur Larsson, *Hur annorlunda då* 1967. Vellinge, Falsterbo.

Eric Åberg, *Åren då jag seglade* 1977. Skanör och de sju haven.

Eric Åberg, *Åren på bryggan* 1978. De sju haven.

Joakim Miller (pseudonym för

Bengt Hagström), *Rapsodi för pilepipa* 1979. Vellinge, Falsterbo, Malmö.

Inga-Rut Adams, *Bäckhästen* 2005. Hököpinge,

ChK

Detta är en uppdaterad artikel från *På Ljungen* 15.

Polismördaren

Bilden till vänster: Två polismän sköts ned i Höllviken 1973. Gärningsmannen sköts till döds. Hans pistol av gangstermodell plus ammunition ligger fortfarande kvar på marken.

Den dödade mannen hade en stor samling vapen. Han var av dubbelnatur, dels delägare i en restaurang i Trelleborg och dels föreningsmänniska, dels tjuv och bankrånare.

Paret Sjöwall-Wahlöö baseerade delar av sin roman »Polismördarna« på detta rån. Boken kom ut 1974. (Foto: Bilder i Syd).

Per Albin-linjen

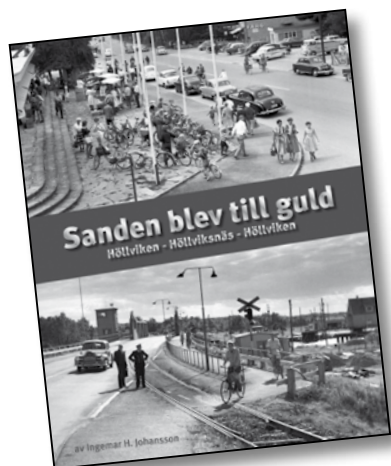
Vi fortsätter våra mycket populära visningar av Skånelinjen / Per Albin-linjen vid Falsterbokanalen

Ett kulsprutevärn, två rörskyddsrum av olika storlekar, med guide. Turen tar cirka 2,5 timmar inkl. fikapaus, fika medtages. Kostar 50 kronor per person Du får också ett häfte med bilder som berättar lite om bakgrunden till att linjen byggdes. Samling kl. 11:00 vid kanaltornet.

Anmälan till calluna@tele2.se OBS! Antalet deltagare är begränsat för varje tur. Först till kvarn ... Avgift inbetalas till plusgiro 250862-0 senast en vecka innan du önskar gå.

Visningar 16 april, 14 maj, 28 maj, 4 juni, 18 juni, 19 juli, 30 juli, 13 augusti och 10 september.

VÄLKOMNA

Sanden blev till guld
230 kr

Sanden blev till guld har mottagits på ett fantastiskt positivt sätt. Lovorden ger en känsla av stolthet och att arbetet utförts bra.

»Jag är synnerligen imponerad över det arbete ni lagt ner på denna bok. Samtliga böcker ni gjort och gett ut är mycket bra men denna anser jag vara den absolut bästa. Ni gör ett fantastiskt arbete och betyder mycket för att bevara viktig historia och kulturen i vår kommun«.

Det stärker föreningen i våra ambitioner att arbeta vidare ...

Callunas böcker finns att köpa på biblioteken i Skanör och Höllviken samt på ICA Toppen, Höllvikens färghandel, Asps bokhandel i Höllviken och på ICA i Skanör.

På Ljungen ges ut av
KULTURFÖRENINGEN
CALLUNA

Styrelse

Ingemar H. Johansson
Christian Kindblad
Eila Jonsson
Bertil Björck
Rune Bengtsson
Thomas Törnqvist
Lars Melin

Redaktör

Christian Kindblad, *chk*
christian.kindblad@telia.com

Ansvarig utgivare

Ingemar H. Johansson, *ihj*
calluna@tele2.se

Grafisk form

Christian Kindblad

Tryck

Holmbergs, Malmö

Adress

Kulturföreningen Calluna
Västra Mölledalsvägen 18
236 34 Höllviken
040-45 11 48

Callunas hemsida
www.calluna.nu

Medlemskap

Sätt in 150 kr på vårt konto
plusgiro 250862-0

Tidningen utkommer
med 3-4 nummer per år.

Återge gärna våra artiklar
men ange alltid källan.

Ljung, *Calluna vulgaris*

KULTURFÖRENINGEN
Calluna
DÅ OCH NU PÅ LJUNGEN